

Fakta om spesialpedagogisk hjelp og spesialundervisning

Det er stor variasjon både mellom kommuner og mellom nivåer i opplæringen på andelen som får spesialpedagogisk hjelp eller spesialundervisning. I grunnskolen varierer andelen fra 3,5 prosent på 1. trinn til 10,4 prosent på 10. trinn.

STATISTIKK | SIST ENDRET: 15.02.2023

Hovedfunn

- 3,4 prosent av barna får spesialpedagogisk hjelp i barnehagen
- Det er lavere andel som får spesialundervisning på 1. trinn enn som får spesialpedagogisk hjelp i barnehagen.
- Andel elever med spesialundervisning øker utover i grunnskolen fra 3,5 prosent på 1. trinn til 10,4 prosent på 10. trinn.
- Færre får spesialundervisning i videregående enn i grunnskolen.
- Variasjoner mellom fylker og kommuner indikerer at spesialundervisning blir brukt og tolket forskjellig.

8 prosent av elevene får spesialundervisning og andelen er størst for de eldste elevene.

Spesialpedagogisk hjelp i barnehagen

I 2020 fikk nesten 9 300 barn spesialpedagogisk hjelp i barnehagen, noe som tilsvarer 3,4 prosent av barna. Det har vært en jevn økning i tallet på barn som får spesialpedagogisk hjelp de siste fem årene. I gjennomsnitt har barna vedtak om 591 årstimer med spesialpedagogisk hjelp, fordelt på pedagog og assistent, med litt flere timer til pedagoger enn til assistenter.

Andel barn i barnehage som får spesialpedagogisk hjelp

Type barnehage	2016	2017	2018	2019	2020
Alle barnehager	2,9 %	3,1 %	3,2 %	3,3 %	3,4 %
Private	2,4 %	2,5 %	2,7 %	2,7 %	2,8 %
Kommunale	3,5 %	3,6 %	3,7 %	3,9 %	4,0 %

Andelen barn som får spesialpedagogisk hjelp øker med alderen. For ettåringer er andelen 0,3 prosent, mens den øker til 6,4 prosent for femåringer. Det gikk 390 seksåringer med utsatt skolestart i barnehage i 2020. 81 prosent av dem fikk spesialpedagogisk hjelp.

Andel barn som får spesialpedagogisk hjelp fordelt på alder (2020)

Område	0-1 år	2 år	3 år	4 år	5 år	6 år	Totalt
Nasjonalt	0,3 %	1,1 %	2,9 %	4,7 %	6,4 %	80,8 %	3,4 %

72 prosent av dem som får spesialpedagogisk hjelp i barnehagen, er gutter. Overvekten av gutter er større i aldersgruppen 3–5 år enn blant de yngste barna.

7 av 10 som får spesialpedagogisk hjelp i barnehagen er gutter.

Hvem har rett til spesialpedagogisk hjelp i barnehagen?

Barnehageloven § 19 a fastslår at barn med behov for spesialpedagogisk hjelp har rett til dette. Det gjelder alle barn under opplæringspliktig alder uavhengig av om de går i barnehagen eller ikke. Formålet med spesialpedagogisk hjelp er å gi barnet tidlig hjelp og støtte i for eksempel språklige og sosiale ferdigheter.

I tillegg fastslår barnehageloven gjennom § 19 g at barn med nedsatt funksjonsevne skal ha et tilrettelagt barnehagetilbud.

[Les mer om rettigheter og saksgang](#)

Møre og Romsdal har høyest andel spesialpedagogisk hjelp

Det er noen regionale variasjoner i andelen barn som får spesialpedagogisk hjelp i barnehage. Møre og Romsdal og Troms og Finnmark har høyest andel barn med spesialpedagogisk hjelp og Trøndelag, Viken og Innlandet har lavest. Det er variasjon mellom kommunene innad fylkene, men de største kommunene ligger omtrent på landsgjennomsnittet. Unntaket er Stavanger der andelen 4,8 prosent. Det er 33 kommuner der mer enn 6 prosent av barn i barnehage får spesialpedagogisk hjelp, dette er i hovedsak små kommuner.

Det er få egne barnehager for barn med spesielle behov

Det er totalt 57 barnehager som har oppgitt at de har en særskilt profil for barn med spesielle behov. I gjennomsnitt får 10 prosent av barna i disse barnehagene spesialpedagogisk hjelp. Totalt går 381 barn med spesialpedagogisk hjelp i disse barnehagene, noe som kun utgjør 4 prosent av alle barna som får spesialpedagogisk hjelp i barnehagen. De fleste barn med spesialpedagogisk hjelp får altså et tilbud innenfor det ordinære barnehagetilbudet.

Hva er spesialundervisning, og hvem har rett til det?

Elever som ikke har eller kan få tilfredsstillende utbytte av ordinær undervisning, har rett på spesialundervisning jf. opplæringslova kapittel 5. For at eleven skal få spesialundervisning, må det fattes et vedtak om dette. Retten til spesialundervisning gjelder både i grunnskolen og i videregående skole.

Spesialundervisning kan innebære mange ting; hva som inngår avhenger av den enkelte elev. For noen kan det innebære ekstra hjelp eller hjelpemidler i ordinær undervisning, for andre undervisning i mindre grupper. Før en elev får vedtak om spesialundervisning skal det undersøkes om behovet kan dekkes ved tilpasset opplæring.

[Mer om spesialundervisning](#)

Nesten 8 prosent av elevene i grunnskolen får spesialundervisning

Nærmere 49 000 elever har enkeltvedtak om spesialundervisning skoleåret 2020-21, noe som utgjør 7,7 prosent av elevene. Andelen med spesialundervisning øker utover i grunnskolen, fra 3,5 prosent på 1. trinn til 10,4 prosent på 10. trinn. I overgangen til videregående er det igjen en nedgang i antall som får videregående. Det er langt flere gutter enn jenter som får spesialundervisning. På 10. trinn får 13,3 prosent av guttene spesialundervisning.

Skoleåret 2008-09 hadde 7,2 prosent av elevene i grunnskolen spesialundervisning. Etter det økte andelen for hvert år frem til 2011-12 da andelen var 8,6 prosent. Siden da har andelen gått litt ned og ligget stabilt på rett under 8 prosent.

Andelen med et spesialpedagogisk tilbud går ned ved overgangene i utdanningsløpet

I 2020 fikk 6,4 prosent av femåringene i barnehagene spesialpedagogisk hjelp. På første trinn får 3,5 prosent av elevene spesialundervisning. Så stiger andelen jevnt utover grunnskolen, med en svak nedgang i overgang mellom barnetrinnet og ungdomstrinnet. På tiende trinn får 10 prosent spesialundervisning, mens kun 6 prosent får spesialundervisning i vg1.

Det kan være flere forklaringer på disse svingningene. Det kan for eksempel skyldes for dårlig kommunikasjon mellom barnehage og skole, og kommunen og fylkeskommunen, eller det kan ta lengre tid enn ønskelig å få vedtak om spesialundervisning. Det kan også være et bevisst ønske fra foreldre at eleven skal få en ny og uavhengig vurdering av behovet når barnet begynner på skolen eller når de går fra grunnskolen til videregående opplæring.

Andelen med et spesialpedagogisk tilbud går ned ved overgangene.

Spesialpedagogisk hjelp og spesialundervisning må forstås innenfor rammen av opplæringen som gis. Slik kan spesialpedagogisk hjelp i form og innhold være noe helt annet enn spesialundervisning i skole. Ved overgang fra barnehage til skole, skal skolen be PP-tjenesten om å gjøre en sakkyndig vurdering hvis foreldrene ber om det, eller hvis skolen mener at eleven trenger spesialundervisning. Deretter skal skolen fatte et enkeltvedtak som sier om eleven skal få spesialundervisning eller ikke, og hva spesialundervisningen skal være. En individuell opplæringsplan (IOP) skal utarbeides for elever med vedtak om spesialundervisning.

3 prosentpoeng skiller Møre og Romsdal og Oslo

Møre og Romsdal og Nordland har høyest andel elever med spesialundervisning, mens Oslo ligger lavest. Det er betydelig variasjon mellom kommuner i samme fylke. For eksempel varierer andelen mellom 5 og 18 prosent i Møre og Romsdal. Det er trolig sammensatte årsaker til at omfanget av spesialundervisning varierer på tvers av skoler, fylker og kommuner. For eksempel kan skoleeiere og skoleledere ha ulik tilnærming til hva som skal løses innenfor tilpasset opplæring og hva som krever enkeltvedtak om spesialundervisning. De kan også ha ulik tolkning av opplæringsloven.

Privatskoler har høyere andel spesialundervisning

Det går en høyere andel elever med spesialundervisning på private skoler enn på offentlige skoler. På private skoler er andelen 10,1 prosent mens den er 7,5 prosent på offentlige skoler. Det er altså motsatt tendens av det vi finner for barnehager, der det er flere barn med spesialpedagogisk hjelp i kommunale enn i private barnehager. Forskjellene mellom private og offentlige skoler øker spesielt fra 5. til 7. trinn. Fra 7. til 8. trinn faller andelen med spesialundervisning på private skoler betydelig.

Det finnes lite forskning som kan forklare at det er høyere forekomst av spesialundervisning i private grunnskoler enn i offentlige. En grunn kan være at foreldre til barn med spesielle behov eller barn med vedtak om spesialundervisning i større grad søker seg over til private skoler med alternativ pedagogikk.

Stor økning i assistenttimer

96 prosent av elevene med enkeltvedtak om spesialundervisning fikk vedtak om spesialundervisning med lærer. 46 prosent fikk timer med assistent. En elev kan få vedtak om timer med lærer, assistent, eller begge deler. Assistenttimene kommer primært i tillegg til, ikke i stedet for, lærertimene til spesialundervisning.

Siden skoleåret 2009-10 har gjennomsnittlig antall lærertimer til spesialundervisning per elev økt svakt, mens gjennomsnittlig antall assistenttimer har økt betydelig.

En assistent er en ansatt som ikke kan ha selvstendig ansvar for en læresituasjon. Begrepet omfatter både ufaglærte uten formell bakgrunn, og faglærte som ikke oppfyller krav for undervisning. Selv om det ikke stilles utdanningskrav for assistenter, har flere assistenter en fagutdanning.

Over halvparten av vedtakene er på mer enn 270 timer

Enkeltvedtaket skal si hvor mange timer spesialundervisning en elev skal få i skoleåret. Noen elever får noen få timer i enkelte fag mens andre elever får spesialundervisning i alle fag. Over halvparten, 52 prosent, får 271 timer eller mer. Det totale timetallet for en elev på 1. trinn er på omtrent 700 timer i året, mens en elev på 10. trinn har litt under 900 timer i året.

Hverken skolestørrelse eller kommunestørrelse ser ut til å påvirke hvor mange timer til spesialundervisning elevene får. Likevel ser vi store lokale forskjeller. Oslo skiller seg ut med høy andel vedtak med mange timer. 70 prosent av vedtakene i Oslo er på 271 timer eller mer, mens tilsvarende andel i Bergen er 52 prosent. Også mellom de andre store kommunene er det store ulikheter når det kommer til omfang av vedtak. Ulikhetene er igjen en indikasjon på at spesialundervisningen forstås og brukes ulikt fra kommune til kommune.

Flere får spesialundervisning i den ordinære klassen

Hovedregelen for spesialundervisning er at eleven skal ha opplæring i klassen/basisgruppen hvis det er mulig. Siden 2013-14 har andelen elever som hovedsakelig får spesialundervisningen i den ordinære klassen gått betydelig opp. I 2013-14 fikk 28 prosent av elevene hovedsakelig spesialundervisning i den ordinære klassen, mens i 2020-21 har andelen gått opp til 48 prosent.

På større skoler er det vanligere å organisere spesialundervisningen i grupper

Skolestørrelse påvirker organiseringen av spesialundervisningen. Jo større en skole er, jo større andel av elevene får spesialundervisning utenfor den ordinære klassen. Samtidig er det flere som får spesialundervisning alene på små skoler enn på store skoler. Det kan for eksempel være enklere å organisere elever i grupper når det er flere elever med spesialundervisning på samme skole. Tilgjengelige ressurser vil også kunne påvirke hvordan spesialundervisning organiseres.

Skolestørrelse påvirker organiseringen av spesialundervisningen

Organisering av spesialundervisningen fordelt på skolestørrelse, 2020-21

Skolestørrelse	Hovedsakelig i den ordinære klassen	Hovedsakelig i grupper	Hovedsakelig alene
Under 100 elever	44 %	39 %	17 %
100-299 elever	49 %	37 %	14 %
300-499 elever	49 %	39 %	12 %
500+ elever	43 %	45 %	11 %
Alle skolestørrelser	48 %	39 %	13 %

4 300 elever går på spesialscole eller i fast avdeling for spesialundervisning

91 prosent av elevene som får spesialundervisning har tilknytning til en ordinær klasse. De øvrige 9 prosent er tilknyttet en fast avdeling for spesialundervisning. Ofte er dette elever med omfattende behov for spesialundervisning eller tilrettelegging. I 2020-21 hadde 363 skoler faste avdelinger for spesialundervisning, og til sammen 4 300 elever var tilknyttet disse. På 52 av disse skoler får alle elevene spesialundervisning. Antall elever i fast avdeling for spesialundervisning har vært relativt stabilt de siste fem årene.

Hvis det er nødvendig for å gi elever forsvarlig utbytte av opplæringen kan skolen eller kommunen tilby elever opplæring på alternative opplæringsarenaer utenfor skolen. Dette skal kun gjøres av hensyn til eleven, og ikke av hensyn til skolen eller kommunen.

Totalt får 1 900 elever undervisning på alternative opplæringsarenaer, tilbudet er vanligere for gutter enn for jenter. Alternative opplæringsarenaer er mest brukt på ungdomstrinnet og er et marginalt tilbud.

Mindre spesialundervisning i videregående skole enn på grunnskolen

Det er betydelig færre elever som får spesialundervisning i videregående enn det er på 10. trinn i grunnskolen. Totalt fikk rundt 4 700 elever spesialundervisning i videregående opplæring i 2020-21, noe som tilsvarer 2,5 prosent av elevene.

En NIFU-rapport fra 2019 finner imidlertid at andelen med spesialundervisning trolig er høyere enn de registrerte dataene viser (Markussen, mfl. 2019). Hovedårsaken NIFU peker på er at registreringen av spesialundervisning i registerdataene og i NIFUs studie har ulikt telletidspunkt. Andelen er likevel betydelig lavere enn for 10. trinn.

Lærekandidatordningen brukes aktivt i noen fylker

I 2020 var det rett under 1 760 lærekandidater i Norge, noe som tilsvarer rundt 4 prosent av alle i fagopplæring (lærlinger, elever med fagopplæring i skole, lærekandidater og fagbrev på jobb). Fylkeskommunene bruker lærekandidatordningen i ulik grad. Viken har flest lærekandidater med 500 stykker, noe som tilsvarer om lag 6 prosent av de i fagopplæring. Lavest bruk av ordningen er det i Rogaland og Oslo som har en tydelig lavere andel lærekandidater blant de i fagopplæring med henholdsvis 2,0 og 2,2 prosent.

Hva er lærekandidatordningen?

Lærekandidatordningen er et alternativ for dem som ønsker opplæring i bedrift, men som man antar ikke har forutsetningene for å nå kravene til fag- og svenneprøven. Elever kan i slike tilfeller få tilbud om en opplæringskontrakt og bli lærekandidat. En lærekandidat tar sikte på å oppnå et kompetansebevis, noe som er mindre omfattende enn et fag- og svennebrev. Lærekandidater har, i motsetning til lærlinger, rett på spesialundervisning etter enkeltvedtak.

Om lærekandidater har spesialundervisning eller ikke praktiseres svært ulikt landet over. En evaluering av lærekandidatordningen i 2018 (Markussen, m. fl. 2018) viste at blant landets daværende fylker som besvarte undersøkelsen, hadde over halvparten ingen lærekandidater med spesialundervisning. I Østfold derimot hadde mer enn hver tredje lærekandidat spesialundervisning. Evalueringen fant også at det varierte hvordan fylkeskommunene definerte målgruppen for lærekandidatordningen. Enkelte fylkeskommuner hadde tydelig definerte kriterier, andre hadde generelle retningslinjer mens noen ikke hadde retningslinjer i det hele tatt (Markussen, m. fl. 2018, s.7).

Lærekandidater som andel av alle i fagopplæring (2020)*

Fylke	Andel lærekandidater
Viken	5,8
Vestfold og Telemark	4,9
Agder	3,8
Trøndelag	3,8
Møre og Romsdal	3,6
Innlandet	3,5
Vestland	3,0
Nordland	2,9
Troms og Finnmark	2,5
Oslo	2,2
Rogaland	2,0
Hele landet	3,6

*Lærekandidater som andel av alle lærlinger, lærekandidater elever i fagopplæring i skole og fagbrev på jobb

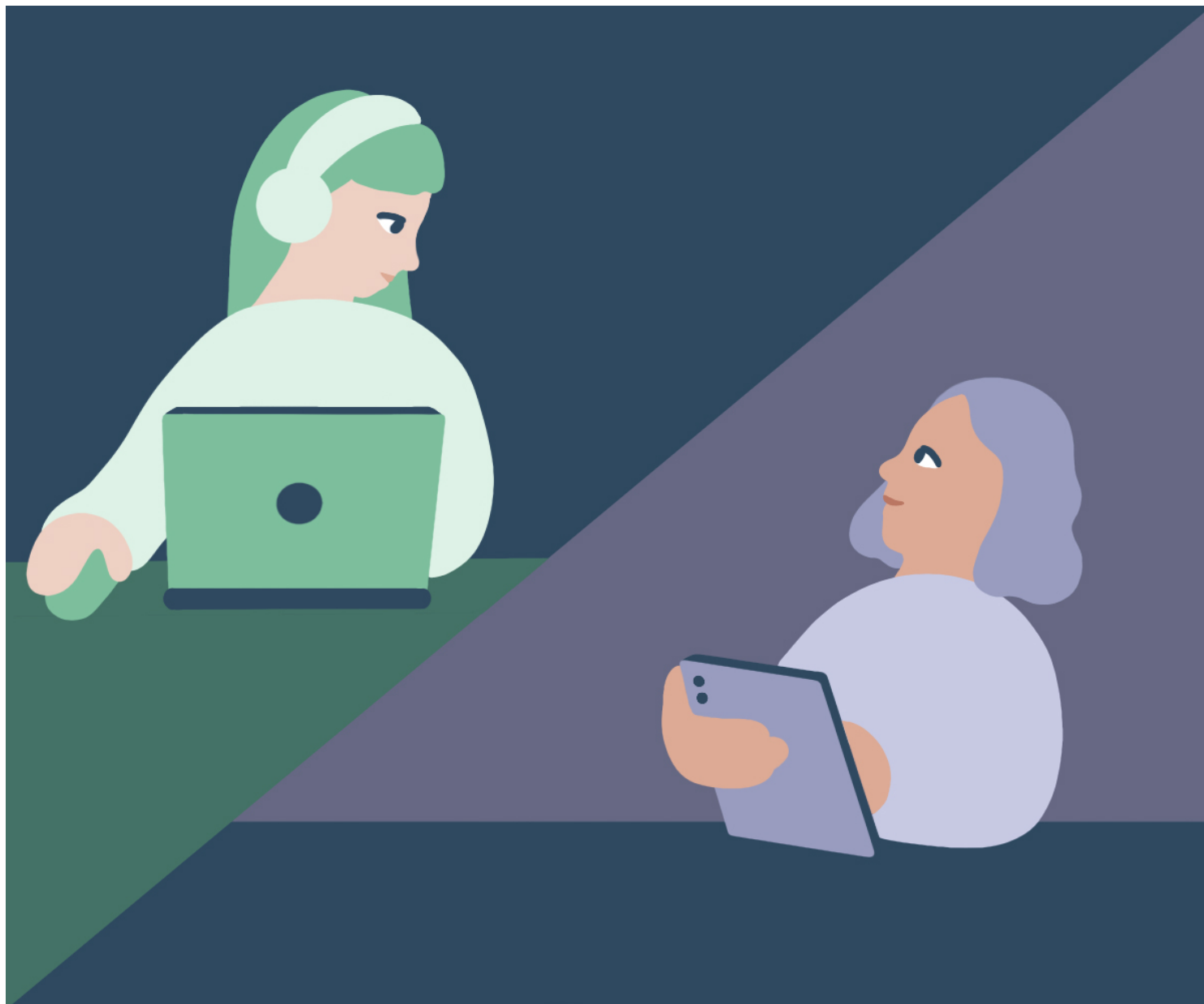
Færre fikk hjelpen de hadde krav på under koronapandemien

Årene 2020 og 2021 har i stor grad vært preget av koronapandemien. Smittevern og tiltak har ført til helt og delvis stengte skoler og barnehager. Ekstra datainnsamlinger vinteren 2021 fra barnehagene viser at de fleste barn med vedtak har helt eller delvis fått et tilbud som er i henhold til vedtaket. 77 prosent av barnehagene svarer at barn med vedtak om spesialpedagogisk hjelp har fått et tilbud helt i henhold til vedtak, mens 21 prosent av barnehagene svarer at barna kun delvis har fått et tilbud. 3 prosent av barnehagene svarer at barna ikke har fått et tilbud (Utdanningsdirektoratet 2021a).

I mai 2020, rett etter gjenåpningen fikk 1 av 3 med vedtak om spesialundervisning fikk færre timer (Utdanningsdirektoratet 2020). Situasjonen var litt bedre tidlig høst 2021, da smittenivået på landsbasis var et helt annet. Da var det kun 10 prosent av elevene med krav på spesialundervisning som fikk færre timer enn normalt. Da smittetrykket økte vinteren 2021 (4. januar til 12. mars) økte andelen til 20 prosent.

Vinteren 2021 fikk 16 prosent av elevene med vedtak om spesialundervisning et annet tilbud enn vedtaket tilsier. Dette dreier seg om at opplæringen er gitt av personale med annen kompetanse enn vedtaket tilsier eller at

organiseringen skiller seg fra det som står i vedtaket. Det var nærmest ingen forskjell mellom andel elever som fikk timene som normalt på 1.-7. trinn og 8.-10. trinn (Utdanningsdirektoratet 2021b).

Færre fikk hjelpen de hadde krav på under koronapandemien

Om tallene

Statistikken sier primært noe om hvor mange og hvem som får spesialundervisning, og kan ikke alene si noe om kvaliteten i det spesialpedagogiske tilbudet.

Tall for barnehage er hentet fra BASIL (Barnehagestatistikk innsamlingsløsning), mens tall for grunnskole er hentet fra GSI (Grunnskolens informasjonssystem). Både BASIL og GSI henter tall på henholdsvis barnehage- og skolenivå i en årlig innsamling. I tillegg har det vært ekstra innsamlinger i forbindelse med koronapandemien. Fordi tallene hentes på barnehage- og skolenivå har vi ikke persondata om barn og elever. Vi kan derfor ikke si noe om hvilke fag elevene får spesialundervisning i eller koble data om spesialundervisning/ spesialpedagogisk hjelp til resultater senere i livet.

Tallene om spesialundervisning i videregående er basert på data på individnivå fra Vigo om ikke annen kilde er oppgitt.

Kildeliste

- Markussen, E., Grøgaard, J. B. og Hjetland, H.N. (2018). «Jeg vet ikke hva alternativet skulle vært». Evaluering av lærekandidatordningen og av ordningen med tilskudd til opplæring av lærlinger, praksisbrevkandidater og lærekandidater med særskilte behov. NIFU rapport 2018:8. Oslo: NIFU.
- Markussen, E. , Carlsten, T. C., Grøgaard, J. B., Smedsrud, J. (2019). «...respekten for forskjelligheten ...». En studie av spesialundervisning i videregående opplæring i Norge skoleåret 2018-2019. NIFU rapport 2019:12. Oslo: NIF
- Utdanningsdirektoratet (2020). Konsekvenser av smitteverntiltak i grunnskolen, våren 2020
- Utdanningsdirektoratet (2021a). Koronasituasjonen i barnehagene vinteren 2021
- Utdanningsdirektoratet (2021b). Konsekvenser av smitteverntiltak i grunnskolen – våren 2021